

Jeroen Dera, Sarah Posman en
Kila van der Starre (red.)

DICHTERS

VAN

HET

NIEUWE

MILLENNIUM

Nederlandse en Vlaamse poëzie
in de 21^e eeuw

VANTILT

Dichters van het nieuwe millennium

Nederlandse en Vlaamse poëzie in de 21^e eeuw

JEROEN DERA, SARAH POSMAN
EN KILA VAN DER STARRE (RED.)

VANTILT

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door de gewaardeerde financiële ondersteuning van het Poëziecentrum en OSL (Onderzoeksschool voor Literatuurwetenschap).

ISBN 978 94 6004 266 9

© 2016 de diverse auteurs en Uitgeverij Vantilt, Nijmegen

Ontwerp omslag en boekverzorging: Martien Frijns

Samenstelling register: Janine Barten en Daan Dekker

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

- 7 JEROEN DERA, SARAH POSMAN, KILA VAN DER STARRE
Stift met ons *Ter inleiding*
- 19 GASTON FRANSSSEN **Een gesprek met de lezer**
Het werk van Alfred Schaffer
- 31 HENRIETTE LOUWERSE **Asielzoeker-dichter des
Vaderlands** *Over Rodaan Al Galidi*
- 43 MATTHIJS DE RIDDER **Zodat de geschiedenis**
Mark Boog en het stoïcijnse dichten over het grote niets
- 55 OBE ALKEMA **Publiek bezit** *Over Ramsey Nasr*
- 67 CARL DE STRYCKER **De mogelijkheden van de taal
beproeven** *De poëzie en poëtica van Geert Buelens*
- 77 ANNELEEN DE COUX **Een vorm van paniek**
De poëzie van Maria Barnas
- 87 ALEX RUTTEN **Kijken totdat er teruggekeken wordt**
De veranderlijke teksten van Tjitske Jansen
- 99 YVES T'SJOEN **Audiovisuele cross-overs** *Het werk van Eva Cox*
- 111 BARBARA FRAIPONT **'Ergens anders heen'**
Over de poëzie van Vrouwkje Tuinman
- 121 SARAH POSMAN . **interval** *Hélène Gelens versus de tijd*
- 133 ELKE BREMS **Vallen alsof je vliegt** *De poëzie van Els Moors*
- 143 IRENA BARBARA KALLA **'ik besta slechts uit halve
stemmen, halve gezichten'** *Ik en de ander, de ander en ik bij
Ester Naomi Perquin*

- 155 LAURENS HAM **Democratische experimenten**
Over Xavier Roelens
- 167 JEROEN DERA **Het gedicht maakt het verhaal**
De open poëzie van Mischa Andriessen
- 179 BRAM LAMBRECHT **'Wie schreeuwt er om een held'**
Het dichterschap van Tom Van de Voorde
- 191 ANJA DE FEIJTER **Hetzelfde gedicht steeds weer**
Registrale poëzie van Lies Van Gasse
- 203 KILA VAN DER STARRE **'De hele dag draag ik mezelf boven
mezelf uit'** *Over Lieke Marsman*
- 215 FABIAN R.W. STOLK **Een voluit hybride dichterschap**
Over Annemarie Estor
- 227 DIRK DE GEEST **'Dit moest een gedicht worden, maar
het klinkt als een verhaal'** *Over Delphine Lecompte*
- 239 ELKE DEPRETER **Lichtvoetige duisternis**
De poëzie van het 'product' Ellen Deckwitz
- 251 JOHAN SONNENSCHNEIDER **Eenmansavant-garde**
Jeroen Mettes' N30 als epos van de 21^e eeuw
- 263 JAN KONST **De blik op de wereld gericht**
Over Maud Vanhauwaert
- 275 JOS JOOSTEN **'IK BEN ER! IK BEN ER! IK BEN ER!'**
Maarten van der Graaff, het ik en het contra-engagement
- 287 ERIK SPINOY **'Men zal zijn geweest'**
Het debuut van Bart Van der Straeten
- 298 *Bibliografie*
- 308 *Personalia*
- 315 *Personenregister*

Stift met ons

Ter inleiding

JEROEN DERA, SARAH POSMAN, KILA VAN DER STARRE

De voorkant van dit boek is vormgegeven als een stiftgedicht: een vorm van poëzie die ontstaat door delen weg te stiften uit een bestaande tekst, zodat de overblijvende woorden een ander verband met elkaar aangaan. Wie een essaybundel samenstelt over de dichters van het nieuwe millennium – zij die een eerste bundel publiceerden in 2000 of later – ondervindt de problemen van een stiftdichter. Want over welke dichters neem je een essay op, en wie streep je weg? En welke verbanden gaan de overgebleven namen met elkaar aan? In wat voor veld zijn zij actief, en hoe verhouden hun poëtica's zich tot elkaar? Een poging.

Poëzie en public

In oktober 1999 publiceerde Ruben van Gogh de bloemlezing *Sprong naar de sterren. De laatste generatie dichters van de twintigste eeuw*. De daarin opgenomen dichters 'bestormen geen burchten', aldus Van Gogh (8) – en daarmee vallen ze misschien uit de toon bij wat 'de eeuw van de avant-gardes' genoemd kan worden. De nieuwe generaties die in de 21^e eeuw gepresenteerd werden, schaarden zich evenmin achter een gezamenlijk poëticaal programma. In de bloemlezing *Ik ben een bijl. Nieuwe dichters uit de jaren nul* die Erik Jan Harmens in 2009 samenstelde, was het voornaamste selectiecriteria criterium hypersubjectief: 'Ik wil de dichters wier poëzie u aantreft in dit boek' (11). En ook het recente 'Poëtica 2015'-nummer van het tijdschrift *Deus ex Machina*, dat inzoomt op de poëtische opvattingen van 'een aantal jonge/beginnende dichters' 'om de literaire temperatuur van de nieuwe tijd te meten' (Bettens e.a. 2015: 4), ontvouwt geen groepsmentaliteit die zich tegen een gevestigde orde verzet. Wat dat betreft gaat nog altijd op wat Thomas Vaessens vaststelde in zijn veelbesproken boek *Ongerijmd succes. Poëzie in een onpoëtische tijd* (2006): een expliciete bezin-

ning op de aloude poëtische tradities is niet langer aan de orde van de dag.

Misschien hangt dat samen met de grote heterogeniteit van het hedendaagse poëzieveld, waarin zich moeilijk een centrum laat aanwijzen waartoe iedere dichter zich verhouden kan. Wekelijks worden in het Nederlandse taalgebied zo veel poëzieavonden georganiseerd dat het onmogelijk is ze allemaal te bezoeken. De hoeveelheid en diversiteit van literaire prijzen is daarnaast minstens zo groot als de lijst met laureaten die zij voortbrengen. En voor zover zij nog een ankerpunt vormen, kiezen literaire tijdschriften nog zelden voor een poëticaal programma.

Dat betekent natuurlijk niet dat de dichters van het nieuwe millennium functioneren in een grenzeloze ruimte zonder enig oriëntatiepunt. Wie het 21^e-eeuwse poëzieveld probeert te overzien, moet rekening houden met drie belangrijke tendensen: hedendaagse poëzie zoekt uitdrukkelijk de publieke ruimte op, beweegt zich tussen verschillende media en wil zich niet beperken tot de Nederlandse taalgrens.

Net als die laatste twee eigenschappen is de publieke oriëntatie van het hedendaagse poëzieveld uiteraard geen strikt 21^e-eeuwse aangelegenheid. Wel lijkt het aandeel van poëzie in de publieke ruimte in de eerste jaren van het nieuwe millennium fors toegenomen. Het meest symbolisch in dat opzicht is allicht de aanstelling van een Dichter des Vaderlands in zowel Nederland (vanaf 2000) als België (vanaf 2014), waarmee zoiets als een nationaal dichterschap ontstond. De zoektocht naar een breder, algemener publiek voor poëzie blijkt ook uit het Gedichtendagproject, in 2000 geïnitieerd door Stichting Poetry International. Sinds 2013 vormt Gedichtendag, steeds de laatste donderdag van januari, tevens het begin van de Poëzieweek, waarin boekhandels en poëzieorganisaties de dichtkunst op grote schaal propageren. Sommige initiatieven zoeken daarbij uitdrukkelijk naar activerende vormen om het publiek in aanraking te laten komen met poëzie. Het lezen van poëzie wordt bijvoorbeeld aangemoedigd door het gratis verspreiden van het Poëzieweekgeschenk bij de aankoop van een bepaald bedrag aan poëzieboeken tijdens de Poëzieweek, terwijl het schrijven van gedichten wordt gestimuleerd door de jaarlijkse Turing Gedichtenwedstrijd, in 2009 opgericht op instigatie van Gerrit Komrij. In deze aanvankelijk strikt Nederlandse wedstrijd, die in 2011 gelukkig ook werd opengesteld voor Vlaamse dichters, din-

gen zowel doorgebroken als amateurdichters mee naar de winst: 10.000 euro, veruit het grootste prijsbedrag voor een Nederlandstalig gedicht, dat deels bestaat uit het geld dat deelnemers betalen om te mogen deelnemen.

Ook op regionaal niveau roert de poëzie zich intussen stevig in het openbaar. In 1993 werd Emma Crebolder in Venlo aangesteld als eerste stadsdichter in het Nederlandse taalgebied. Acht jaar later nam Jan Eijkelboom in Dordrecht als tweede de functie op zich. Inmiddels beschikken vele steden, dorpen, gemeentes en zelfs scholen, universiteiten, bedrijven, televisieprogramma's en tijdschriften over een dichter van dienst, die in poëtische vorm commentaar levert op de actualiteit of een ceremoniële gelegenheid bezegelt met een gedicht. Soms reiken de ambities verder dan een poëtische reactie. In Brussel, bijvoorbeeld, is sinds 2007 een meertalig dichterscollectief aan de slag dat met een Europese Grondwet in Verzen de internationale politiek een impuls wil geven.

Een dergelijke politiek-ceremoniële functie is echter beslist geen randvoorwaarde voor de publieke zichtbaarheid van dichters, die zich ook kunnen ontpoppen tot cultureel ondernemers die er niet voor terugdeinzen het contact met het grote publiek op te zoeken. We wijzen bijvoorbeeld op de poëziescolumnen en televisieoptredens van Ellen Deckwitz in Nederland en de bijdragen van Maud Vanhauwaert aan het Vlaamse televisieprogramma *Iedereen beroemd*.

De Amerikaanse literatuurwetenschapper Jim Collins beschrijft in zijn boek *Bring on the Books for Everybody* (2010) hoe een solitaire leeshouding – denk aan het clichématige rijmpje 'met een boekje in een hoekje' – in de 21e eeuw definitief terrein heeft verloren ten opzichte van lezen als sociale activiteit. De (op)bloei van het publieke dichterschap past in die tendens en hangt tevens samen met de tweede eigenschap van het hedendaagse poëzieveld, namelijk dat het zich tussen verschillende media beweegt. In de 21^e-eeuwse poëziewereld staat de hegemonie van het papier stevig onder druk. Hoewel papieren publicaties nog altijd de meest geijkte manier zijn om gedichten te distribueren, kan poëzie vandaag onmogelijk los gedacht worden van voordrachten en de immer voortschrijdende digitale revolutie. Wat dat betreft is er veel veranderd sinds *Sprong naar de sterren*: in de inleiding daarvan komt het woord 'internet' niet eens voor.

In de eerste decennia van het nieuwe millennium heeft de poëzievoordracht zich een stevige plaats in het poëzieveld verworven. Een

fenomeen als *poetry slam* – poëzieperformance in wedstrijdvorm – is wijdverbreid geraakt en is voor literaire uitgeverijen een kweekvijver van nieuw talent gebleken. Het aantal gerenommeerde dichters dat alleen actief is op schrift, en dus nooit voorleest op evenementen als de Nacht van de Poëzie (Utrecht), Kunstenfestival Watou, de Poëzie Rendez-Vous van het Gentse Poëziecentrum of Dichters in de Prinsentuin (Groningen), is bovendien op de vingers van één hand te tellen. Ook het publiek loopt warm voor dit uitgebreide voordrachts-circuit: het aantal bezoekers op poëzie-evenementen is – dit weten we althans voor Vlaanderen – vele male hoger dan de verkoopcijfers van poëziebundels. Misschien betekent dit dat de (collectieve) ervaring van poëzie in gesproken vorm voor veel mensen interessanter en aantrekkelijker is dan de (individuele) lectuur van een bundel.

De populariteit van grote poëtische manifestaties staat op gespannen voet met het imago van poëzie als een genre voor een ingewijde niche. Dat nichekarakter is in de 21^e eeuw echter bepaald niet verbrokken. Integendeel: de economische druk op het papieren circuit die de digitalisering met zich heeft meegebracht, verzwakt de positie van poëzietijdschriften (al heeft *Poëziekrant* nog altijd 1400 abonnees) en leidt mede tot afkalving van de poëziekritiek in de boekenrubrieken van kranten en weekbladen. Daar staat tegenover dat zich op het internet velerlei initiatieven op poëzieterrein ontplooid hebben. De *Poëzienotities* van Jeroen Mettes (2005-2006), het weblog *De Contrabas* (2005-2015) van Chrétien Breukers (en in eerste instantie ook Ton van 't Hof) en het bredere literatuurkritische platform *De Reactor* behoren inmiddels tot de ongeschreven canon van de digitale poëziekritiek. Het internet biedt echter ook onderdak aan een schat van ongepubliceerde poëzie, zowel traditioneel als multimediaal. Internettijdschriften als *Meander* en *Samplekanon* verschijnen niet op papier, maar kunnen – mede door Googles zoekfunctie – op vele bezoekers rekenen. *Meander* heeft bijvoorbeeld meer dan vierduizend abonnees.

Vanzelfsprekend spelen in de digitale tak van het poëzieveld ook sociale media een belangrijke rol. Dichters gebruiken Facebook, Twitter, YouTube en Instagram niet alleen om reclame te maken voor hun werk, maar ook om erover te discussiëren of om nieuwe gedichten te delen. Een deel van de poëziekritiek verplaatst zich tevens naar dit medium, in de vorm van directe reacties onder een *post* of *tweet*. Het leidt tot een levendige poëzie-*community*, die de grenzen van het Nederlandse taalgebied te buiten gaat – de derde eigenschap van het

hedendaagse poëzieveld. Nederlandse en Vlaamse dichters reizen af en aan naar poëziefestivals binnen en buiten Europa. Hun werk wordt, via uitgevers, tijdschriften of een organisatie als Lyrikline.org, in verschillende talen vertaald. De Letterenfondsen promoten die mobiliteit en ook de activiteiten van Poetry International dragen daartoe bij. In de 21e eeuw is professioneel dichten – voor zover dat ooit anders is geweest – dus méér dan secuur werken aan een nieuwe bundeling van verzen voor een publiek van liefhebbers en literati. Utilitair en neoliberal denken mogen de poëzie dan wel zoiets als ‘nut’ ontzeggen, de hedendaagse poëzie trekt als cultuurproduct van de Lage Landen de wereld in.

Poëzie in beweging

Hoe valt de Nederlandstalige poëzieproductie sinds 2000 te vatten? Die vraag is volgens ons alleen te beantwoorden in de wetenschap dat de hedendaagse poëzie(productie) bijzonder heterogeen is. Het bekende uitgangspunt dat de vorm van een gedicht de inhoud ervan spiegelt, is voor veel dichters in elk geval definitief versleten. Bundels kennen zelden een consistente kern of betekenis en het lyrisch ik neemt, al dan niet naar (post)modern voorbeeld, verschillende gedaantes aan, van hyperzelfbewust tot breed uitwaaierend. Ook de mediale verschijningsvorm van gedichten vertakt: op uiteenlopende dragers en langs verschillende kanalen zoeken gedichten hun weg naar lezer en luisteraar.

Wie toch een algemene typering van de 21^e-eeuwse poëzie wenst, vindt die in het vertakkende, beweeglijke karakter ervan. Corresponderend met de ‘vloeiende’ ervaring van de laat-moderniteit – een situatie van permanente onzekerheid en instabiliteit waarin je niet geacht wordt je tegen ‘de traditie’ te keren, maar steeds opnieuw tegen een oude versie van jezelf – vatten hedendaagse dichters hun dichtkunst op als project dat verschillende levens kent. Met poëzie spelen zij, al dan niet kritisch, in op een multimediale ervaringscultuur, waarbij ze soms voortborduren op het idee dat een gedicht een autonoom object is, zoals in het modernisme, soms ook reflecteren op een niet te vatten talige werkelijkheid, zoals in het postmodernisme. De aansluiting bij een multimediale ervaringscultuur zorgt er hoe dan ook voor dat poëzie veel meer is dan een gedicht in een

boek, en ook dat de focus verschuift van poëtische materie of discours naar de gelaagde ervaring van een nieuwe tijd die paradoxaal genoeg niet 'nieuw' te noemen valt.

Alle nog levende dichters in dit boek dragen hun gedichten voor, op podia, cd, lp, radio, tv of YouTube. Ramsey Nasr, Mark Boog en Tom Van de Voorde werkten mee aan videogedichtprojecten. Daarnaast schrijven dichters poëzie voor muziek: Ramsey Nasr maakte als Dichters des Vaderlands gelegenheidsgedichten in de vorm van een smartlap en een wiegelied, Els Moors schreef liederen, Annemarie Estor teksten voor musici. Ook treden ze op met musici en/of dansers (Van Gasse, Gelèns, Boog, Jansen). Beeldend werk wordt eveneens met poëzie gecombineerd, zoals door Lies Van Gasse en Annemarie Estor in hun 'multimediaal epos' *Hauser*, door Van Gasse in haar 'graphic poems' en door Eva Cox in haar video's. Het internet, tot slot, speelt een sleutelrol als verspreidingskanaal, inspiratiebron en ruimte om te experimenteren. Het werk van Delphine Lecompte, Lieke Marsman en Jeroen Mettes kent bijvoorbeeld een online ontstaansgeschiedenis. Multimedialiteit is zo'n norm geworden in de 21^e-eeuwse poëzie, dat dichters die zich vooral richten op het papieren boek 'traditioneel' en 'klassiek' worden genoemd (Marsman) of zelfs 'radicaal anders' (Bart Van der Straeten).

In een wereld waar elitaire en populaire cultuur voortdurend door elkaar heen worden geconsumeerd, mag het niet verbazen dat de poëzie zich niet laat binden door één bepaald referentieel kader. Inhoudelijk worden grenzen overschreden door een breed scala aan intertekstuele verwijzingen. Niet alleen de literatuurgeschiedenis, mythologie, Bijbel en actualiteit kunnen rekenen op referenties, ook film, beeldende kunst, popmuziek, hiphop, Facebook en Wikipedia, reclameslogans en laatmoderne souvenirs (van ringtones en The Cloud tot Vrouwkje Tuinmans beelden van een *intensive care*-afdeling) dragen bij aan het ideeënnetwerk. Klassieke thema's (de dood, de liefde, angst, de ander) worden allerm minst losgelaten, maar ze vormen niet langer de kern van waar het in poëzie over gaat. Ze zijn, anders gezegd, niet langer alleen grote ideeën, maar ook praktische, lichamelijke, confronterende, vervelende of opwindende ervaringen. Het mixen van vormen (vrij vers, sonnetten, lange gedichten, prozagedichten), stijlen (spreektaal, formele taal, ironie, dialogen) en dragers (gedrukte boeken, websites, live optredens, video's, handschriften, muurgedichten, geluidsdragers, televisieoptredens) zorgt

bovendien voor een verzameling teksten die institutioneel onder dezelfde noemer 'poëzie' vallen, maar zeer van elkaar verschillen. Leg bijvoorbeeld de 'lijstgedichten' van Maarten van der Graaff, de 'woordbeeldverhalen' van Annemarie Estor en Lies Van Gasse, de performances van Maud Vanhauwaert of Tjitske Jansen, de 'nieuwe zinnen' van Jeroen Mettes en de multimediale werken van Eva Cox naast elkaar, en je kunt alleen maar concluderen dat de Nederlands-talige poëzie vroeg in de 21^e eeuw 'de poëzie' steeds opnieuw uitvindt.

Ondanks haar grote verscheidenheid is het grote onderwerp van de hedendaagse poëzie nog steeds het lyrisch subject. De vraag die alle dichters bezighoudt is hoe het ik zich al dan niet weet stand te houden in een wereld die voor sommigen te groot en te vol is, en voor anderen te klein (geestig) en te koud. Daarmee is niet gezegd dat het lyrisch subject eenvormig is. Het kan, binnen een gedicht of een oeuvre, heel verschillende gedaantes aannemen en zich op verschillende tijdstippen en plaatsen tegelijk bevinden. Dit gefragmenteerde subject hangt samen met de ervaring van een complexe, 'vloeiende' moderniteit: dé waarheid of dé werkelijkheid bestaat niet en enkel door steeds opnieuw te kalibreren valt een beetje grip te krijgen op wereld, tijd, ruimte, geschiedenis. Grenzen tussen het ik en de wereld vervagen (Moors), het verschil tussen binnen en buiten verdwijnt (Marsman), tussen het ik en de ander staan globale en lokale crises (Al Galidi, Perquin) en er wordt geëxperimenteerd met de verhouding tussen de persona en de persoon van de dichter (Van der Graaff, Schaffer, Lecompte).

Het onkenbare ik geldt natuurlijk minstens sinds het modernisme als een poëtisch cliché (Rimbauds 'Je est un autre'). Anders dan hun (post)moderne voorgangers, echter, verkennen de dichters van de 21e eeuw niet alleen de dieptes van de ironie, ze spelen ook met een post-postmoderne nostalgie naar 'echte' en oprechte ervaring. De 'echte auteur' wordt even wispelturig als geslepen tot onderwerp gemaakt van hun poëzie, bijvoorbeeld door het ik de eigennaam van de dichter toe te kennen maar in interviews leugens te vertellen over het reële ik (Lecompte), of door de foutief gespelde dichtersnaam uit een recensie te gebruiken voor een personage in de volgende bundel (Schaffer).

Het ongrijpbare karakter van de 21^e-eeuwse poëzie past bij uitstek bij de tegenbewegingen die veel hedendaagse dichters in hun poëzie maken. Vaak dichten zij tegen het heersende denken in. Poëzie wordt dan als een alternatief discours opgevat, als een genre dat bewust of onbewust ideologieën blootlegt en ter discussie stelt. Het gaat daar-

bij niet om het presenteren van de waarheid, het representeren van de werkelijkheid of het beschrijven van hoe de dingen ‘echt’ in elkaar steken. Het doel is een tegengeluid te laten klinken, stemmen aan het woord te laten die in de heersende retoriek niet aan bod komen en om de paradoxen van het spreken te ontvouwen. Zo tonen de dichters in dit boek bijvoorbeeld aan dat er niet één correct of eenduidig verhaal bestaat over een historische persoon (Schaffer, Estor en Van Gasse), over misdaad en straf (Perquin), over politieke gebeurtenissen (Nasr) en over wat ‘thuis’ is (Al Galidi, Buelens). De gedichten zijn echter meer dan kritieken en heel wat dichters verkennen het gespleten affect dat het onmogelijke verlangen naar een basis (een thuis, een identiteit, een traditie, een vijand) met zich meebrengt. De titel van Bart Van der Straetens debuut vat bijvoorbeeld die ervaring: *Onbalans*. Sommige dichters trekken dat in de krochten van de persoonlijke ervaring (Marsman, Barnas), andere halen er (ook) abstracte concepten bij: ‘de tijd’ is Gelèns’ centrale thema en ‘het niets’ dat van Boog. Er staat weinig maat op de verhoudingen die de dichters onderzoeken: de wereld kan beklemmend klein zijn (Mischa Andriessen over vriendschap) of alomvattend groot (Xavier Roelens over de natuur). Het is dus niet zozeer het ontbreken van harmonie (tussen ik en ander, tussen mens en natuur) dat hier centraal staat. *Dat* een en ander niet rijmt, daar is de poëzie van de 21^e eeuw grotendeels voorbij. *Wat* er te maken valt van al het ongerijmde, dat is de vraag.

Kan poëzie ons überhaupt iets maken? Of weet de communis opinio zich ongenaakbaar ten opzichte van poëtische ambities? ‘Poëzie kan vastgeroeste ideeën loswrikken,’ stelt Maria Barnas, ‘maar het is een behoorlijk slappe pijl als je iets in de samenleving teweeg wilt brengen’ (zie p. 80). Het begrip ‘engagement’ omvat echter, zeker wat de 21^e-eeuwse poëzie betreft, meer dan de betekenis van maatschappelijke betrokkenheid die er vaak aan gegeven wordt. Poëzie is, net als alle andere kunstvormen, een slappe pijl als je ervan uitgaat dat er twee velden bestaan – een politieke ruimte en een artistieke – waarbij de spelers van dat laatste alleen maar vanop hun eigen veldje (van kunstgras) pijlen kunnen schieten in de richting van het ‘echte’ veld (waar dan enkel met iets als ‘realiteitszin’ en geld verandering kan worden geïnstalleerd). Maar wie vandaag naar het poëzieveld kijkt, ziet dat de poëzie zich allesbehalve in één ruimte afspeelt. Ondanks het label nicheproduct dat op poëziebundels lijkt te plakken, kan je niet anders dan vaststellen dat poëzie (weer) wordt gebruikt.

En in het gebruik van literatuur, geeft Rita Felski aan met haar boek *Uses of Literature* (2008), kan een nieuw engagement liggen, een nieuw productief verband tussen wereld en literatuur. Poëzie is avondje uit, poëzie is therapie, poëzie is hobby, poëzie is afscheidsritueel, poëzie is in het straatbeeld, op tv en in de klas. Tot dat laatste willen wij met dit boek, waarvan we hopen dat het door studenten zal worden gebruikt, bijdragen.

Het klinkt ouderwets om het pedagogische belang van poëzie te verkondigen. Pedagogie, als disciplinerend project, is overtuigd van haar gelijk, en legt een creativiteit-smorende mal op (burgerzin!) aan individuele talenten. Daar werd in onze onderwijssystemen in de laatste decennia van onderwijsvernieuwingen rekening mee gehouden: het onderwijs werd participatief en inclusief, en de creativiteit van het kind kwam op het voorplan. Ondertussen, en daar attenderen Juliana Spahr en Joan Retallack ons op met hun boek *Poetry and Pedagogy* (2006), lijkt bijna niemand stil te staan bij de manier waarop de nieuwe, anti-autoritaire pedagogie een even smorend effect kan hebben: 'The student who must question all authority must become the ultimate skeptic and therefore, paradoxically, cannot assume a critical stance toward the pedagogy of self-expression s/he is offered as an instrument of freedom' (1). Het is daar dat poëzie, en literatuur in het algemeen, een belangrijke rol kan spelen. De tegen-bewegende dichters van de 21^e eeuw nodigen uit tot nieuwe retorische *savvie*. Ze leggen geen burgerzin op, maar laten zien hoe taal en maatschappij, en ander en ik, in elkaar kunnen haken. Ze tonen hoe dezelfde wereld tegelijk ontzettend ingewikkeld en doorzichtig in elkaar steekt. Ze leren ontmanagen door temporaliteiten te ontvouwen waarvoor nog weinig rituelen bestaan. Ze leren kijken. En ze tonen hoe Nederlands-talige poëzie een verschil maakt in de wereld. Jeroen Mettes' poëtisch project met kritiek op de premissen van de laatkapitalistische maatschappij, bijvoorbeeld, resoneert in Engelstalige teksten over *Occupy*. 'Nothing has less street cred than representation': als dat geen pedagogische por is!

Voor gebruik

In de samenstelling van dit boek is veel denkwerk gekropen, maar de wie-wel-wie-niet-beslissing dient niet als een canon voor de 21e eeuw

te worden gelezen. Veel belangrijke 21e-eeuwse dichters, met debuten na en uiteraard ook voor 2000, ontbreken. We hopen dat onze selectie hier leidt tot een permanent *shiften* van het stiften, met wisselende constellaties nieuwe millenniumpoëzie. Eén zo'n nieuwe constellatie is al in de maak en wordt een boek over Nederlandstalige bundels in de 21e eeuw (redactie Jeroen Dera en Carl De Strycker). Met *Dichters van het nieuwe millennium* willen we een overzicht bieden van de verschillende stemmen die sinds 2000 hebben bijgedragen tot de poëzie in Nederland en Vlaanderen. Het nieuwe millennium vatten we daarbij niet op als groot breukmoment, maar als *coup-d'état*-vorm – de fruitmachine geeft 2000 aan: wat met de poëzie? De titel geeft onze postpostmoderne nostalgische inslag prijs (wie heeft het in 2016 nog over het nieuwe millennium?), drukt ons enthousiasme uit over de toekomst van de Nederlandstalige poëzie, en dient, door te herinneren aan het feit dat we er nog geen duizend jaar geschreven Nederlandstalige poëzie op hebben zitten, als voorne- men niet te klein te kijken, niet te twisten op een vloertegel.

Omdat zowel in tijdschriften als festivals de Nederlandse en Vlaamse dichters samen aan het werk te zien zijn, omdat Antwerpen Nederlandse dichters aanzuigt en Amsterdam en Utrecht geregeld Vlaamse poëten herbergen, hebben we er hier voor gekozen niet in te delen volgens 'Vlaams' of 'Nederlands', wat uiteraard niet wil zeggen dat achtergrond voor de individuele dichters geen belang- rijk gegeven is. We wilden mannen en vrouwen (geen poëzie voor mannen of vrouwen), honkvaste dichters, en in- en uitwijkelingen (geen Hotel New Flandres of Oranje gedichten). We selecteerden dichters die media-aandacht omarmen en ervan wegelopen, dichters die zich als intellectueel, ondernemer en artiest positioneren, veel- schrijvers en trage werkers. We namen één overleden dichter op, Jeroen Mettes, omdat zijn werk blijft weerklinken in nieuw werk en omdat hij, als geen ander, aan de slag ging met de politieke hoop van de nieuwe eeuw.

Als breed pedagogisch opgevat boek – dit is een boek voor ge- bruik – was het ons niet te doen om een staat op te maken van nieu- we methodes in de poëziestudie (daarvoor verwijzen we naar een recent themanummer in *Spiegel der letteren* samengesteld door Dirk De Geest en Carl De Strycker) of om een literatuur-sociologische blik op het veld (wat een boek als Thomas Vaessens' *Ongerijmd succes* be- tracht). De verschillende hoofdstukken behandelen elk één dichter,

niet omdat we een terugkeer naar een biografische lectuur beogen, maar omdat het sprekend subject de plaats is vanwaaruit de verschillende stemmen (persoonlijke ervaring, ideologie, traditie, intertekstueel spel) zich ontwikkelen. Hoe dat sprekend subject kan worden geduid is een vraag die in dit boek voor elke dichter anders wordt ingevuld. Verder wordt er ingegaan op de receptie van de dichters, waardoor het boek als geheel een geschakeerd beeld laat zien van de (evolutie van de) literaire kritiek in de eerste 15 jaar van de 21^e eeuw, en is er aandacht voor individuele poëtica's. 'Vorm' en 'inhoud' vormen de insteek van onze besprekingen – met vorm, heel breed, als aandacht voor de taal en inhoud als aandacht voor de wereld, en altijd in het besef van een talige wereld en wereldse taal.

De hoofdstukken in dit boek vatten telkens aan met één gedicht. Die gedichten staan er niet om aan de hand van een *close reading* ontleed te worden zodat er een 'kern' of 'essentie' overblijft, maar vormen het vertrekpunt voor een open lectuur van werk, *posture*, kritiek en ambitie. *Dichters van het nieuwe millennium* beoogt te laten zien hoe we gedichten kunnen lezen die de vloer aanvegen met het onpersoonlijkheidsideaal van een modernistisch kritisch perspectief of die – in plaats van het gedicht als een enkel naar zichzelf verwijzend object op te vatten – de spanning opzoeken in narrativiteit, serialiteit of multimedialiteit. De lezers van het nieuwe millennium krijgen geen sleutel aangereikt. Waarom de poëtische plooiën glad strijken? Betekenis ontstaat in de verwickelingen van de tekst, in de verhoudingen tussen teksten, werelden, en sprekende – of stiftende – subjecten.